

ANDRZEJ WILK

Postępowanie dydaktyczne na lekcjach muzyki z zastosowaniem „metody solmizacji względnej”

Jak każda dziedzina działalności dydaktyczno-wychowawczej, również muzyka jako przedmiot nauczania winna zmierzać do osiągnięcia określonych zadań i celów. Bliższe ich określenie jest sprawą metodyki i programu nauczania. Paralelizm różnorodnych czynności dydaktycznych nauczyciela jest nastawiony na stymulowanie aktywności muzycznej dziecka /ucznia/ poprzez kształcenie jego elementarnych umiejętności praktycznych.

Doskonalenie umiejętności wokально-instrumentalnych w szkole ogólnokształcącej, traktowane jako działanie muzyczne, najintensywniej kształtuje ich muzykalność bez względu na jakość posiadanych uzdolnień. Należy jednak pamiętać, iż proces kształcenia muzycznego, nastawiony wyłącznie na postęp w rozwoju muzycznym dzieci, może wytworzyć taką sytuację, w której muzyka stanie się środkiem pozbawionym szerokiego i wszechstronnego oddziaływania. "Muzyka nie może być tylko obowiązkiem, musi być potrzebą; gdzie zaczyna się wyłącznie uczucie obowiązku, tam kończy się możliwość zainteresowania i kształcenia wszystkich dyspozycji muzycznych. W kontaktach z muzyką, szczególnie w początkowej fazie, podkreśla się znaczenie atmosfery radości i swobody. Radość przeżycia estetycznego wyzwala pozytywne motywacje

uczenia się, rekompensuje niepowodzenia w różnych przedmiotach nauki, zbliża dzieci do siebie, ośmiela nieśmiałych"¹.

Cele kształcenia, zakres treści i ich stopień trudności, które składają się na program nauczania muzyki w klasach młodszych, nie sugerują wyboru zasad, metod i środków nauczania. Ich wybór, w tym także m e t o d y k s z t a ł c e n i a s ł u c h u, zależy od nauczyciela.

W poszukiwaniu skutecznych metod kształcenia słuchu /ściślej metod czytania nut głosem/, które by nie tylko umożliwiły lub ułatwiły osiągnięcie tego celu, lecz poszerzały zainteresowanie muzyką, należy wskazać na metodę względną zwaną także metodą relatywną lub metodą solmizacji względnej. Metoda ta, której prekursorem jest Jan Rousseau, była poddawana różnym modyfikacjom, ulegała wielu zmianom i uzupełnieniom. W historii wychowania muzycznego znana jest jako metoda cyfrowa, metoda Tonic-Solfa, Tonika Do, metoda Jale, metoda-system Kodaly², metoda G.Wysockiego i in. W swym ostatecznym kształcie z powodzeniem funkcjonuje ona w wielu krajach Europy i Ameryki. W Polsce, stosowana dziś okazjonalnie, została zmajoryzowana przez metodę absolutną. Jednym z pedagogów okresu powojennego, który opowiadał się za upowszechnieniem metody cyfrowej, był Józef Życzkowski².

Za wykorzystaniem metody względnej w postępowaniu dydaktycznym przemawia m.in. możliwość zachowania równowagi pomiędzy:

1. zainteresowaniami a zdolnościami muzycznymi uczniów,
2. ich umiejętnościami a wiedzą teoretyczną,
3. wartościami estetycznymi tkwiącymi w muzyce a instrumentalnym charakterem procesu nauczania - uczenia się.

Tok postępowania dydaktycznego polega na ustawicznym i n t e g r o w a n i u różnych form działalności muzycznej: śpiewu, ćwiczeń mowy, ruchu przy muzyce, gry na instrumentach, elementarnego tworzenia muzyki, percepcji elementów muzyki - z czynnościami: kształcenia głosu, słuchu i

wprowadzenia notacji muzycznej. Najczęściej zauważalne to jest w przypadku odtwarzania melodii-wzorów z zapisu sylabicznego na pięciolinii, odtwarzania za pomocą fonogestyki, realizacji ugrupowań rytmicznych; przy zajęciach muzyczno-ruchowych, rytmizowaniu tekstów, improwizowaniu melodii, układaniu akompaniamentów ostinatowych i burdonowych z wykorzystaniem instrumentów muzycznych; poznawaniu przez uczniów tradycyjnego zapisu muzycznego. Doskonalenie u uczniów umiejętności odczytywania nut głosem /w niektórych przypadkach także zapisywania/ stwarza dogodną sytuację dydaktyczną m.in. przy nauce piosenek i pieśni, grze na instrumentach, kierowaniu twórczością muzyczną dzieci i zabawach muzycznych. Inaczej mówiąc, operatywna znajomość wiedzy muzycznej może być tylko wynikiem oddziaływania różnych form aktywności muzycznej.

Solmizacja względna pozwala nie tylko na integrację form i czynności wychowania muzycznego, lecz - jako metoda oparta na praktycznej działalności - w połączeniu z fonogestyką i sylabami rytmicznymi pozwala też na uporządkowanie materiału nauczania zgodnie z zasadami współczesnej dydaktyki ogólnej i muzycznej. Posiadając swoje specyficzne cechy, redukuje do niezbędnego minimum potrzebę znajomości przez uczniów wiadomości teoretycznych. Jako czynność służy efektywnemu doskonaleniu wokalnych umiejętności uczniów, tj. odtwarzaniu - czytaniu nut głosem.

Poniższy zarys postępowania dydaktycznego z zastosowaniem metody solmizacji względnej należy traktować jako propozycję praktycznej weryfikacji programu nauczania muzyki, mającą na celu ustalenie i określenie prawidłowej realizacji treści nauczania w klasach I-III. Propozycję tę charakteryzuje systematyzacja materiału nauczania, a zawarte w niej podstawowe zagadnienia programowo-metodyczne koncentrują się wokół dwóch podstawowych elementów muzyki, tj. melodii i rytmu. Usystematyzowanie i strukturalizacja programu nauczania nie ogranicza inwencji twórczej nauczyciela, wprost przeciw-

nie, pozwala na "świadomy wybór" różnorodnych form działalności muzycznej. Kolejność realizacji tematów nie musi być ściśle przestrzegana; dopuszcza się w tym przypadku możliwość uzasadnionego przedstawienia poszczególnych jednostek metodycznych w zależności od konkretnych sytuacji dydaktyczno-wychowawczych na lekcjach "muzyki". Sposób zastosowania metody relatywnej w procesie kształcenia wiąże się zawsze z działaniem w czasie i w przestrzeni, a zakres treści i rodzaj form aktywności uzależnione są od kierującego tym procesem pedagoga. Za nadrzędne zadanie przyjęto kształcenie wokalnych umiejętności uczniów na każdej jednostce lekcyjnej, ze szczególnym uwzględnieniem czytania nut głosem. Ćwiczenia solfeżowe, oparte na dichordzie, trychordzie, pentatonice i hexachordzie, mogą być dzięki tej metodzie odczytywane przez prawie wszystkie dzieci. Do stałych ćwiczeń w czytaniu nut należy t r a n s p o n o w a n i e opanowanych wzorów melodycznych do różnych tonacji. Nie sprawiają one uczniom większych trudności, bowiem nie zniekształcają rozwiniętych "zdolności do wyobrażeń słuchowych", nie osłabiają zainteresowania problemami muzycznymi i samą muzyką; nie wymagają też wprowadzenia dodatkowej wiedzy teoretycznej. Wymagają tylko umiejętności /"wyszkolenia oka"/ nazywania nut związanych z "ruchomym do" na pięciolinii.

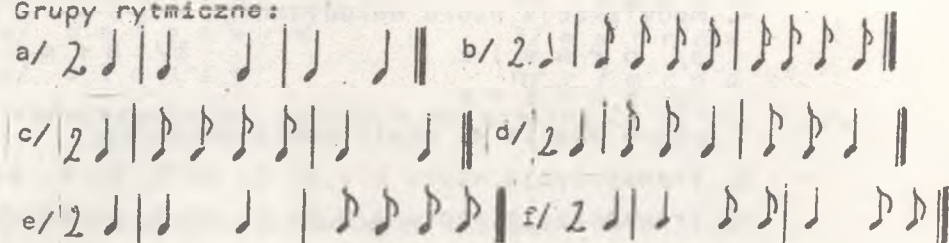
W tym miejscu należy wyraźnie podkreślić, iż nie należy obecności metody względnej w postępowaniu dydaktycznym interpretować jako powrotu do żmudnych i niekończących się ćwiczeń solfeżowych, lecz jako właściwą realizację zasady "świadomego i aktywnego uczestniczenia uczniów w procesie dydaktycznym". Ponadto metoda solmizacji względnej pozwala w dużej mierze na zastosowanie zasad: pogładowości, stopniowania trudności, łączenia teorii z praktyką; nauczania problemowego i programowego, indywidualizacji procesu nauczania-uczenia się; uczenia się przez przyswajanie, odkrywanie, przeżywanie, działanie itp. Materiałem wyjściowym dla kształcenia słuchu muzycznego są grupy rytmiczne i wzory me-

lodyczne. Stopień ich trudności proporcjonalnie wzrasta w miarę upływu czasu /przy założeniu 2 godzin lekcji muzyki tygodniowo/. Dość istotną cechą tej propozycji jest niewyodrębnianie materiału nauczania oddzielnie dla każdej klasy. Wydaje się, że wybór i usystematyzowanie treści programowych na cały okres kształcenia muzycznego na szczeblu nauczania początkowego stwarza korzystniejszą sytuację dla nauczyciela, bowiem pozwala mu elastycznie kierować procesem umuzykalnienia dzieci w zależności od rozwoju ich sprawności, muzykalności i zainteresowań w konkretnych warunkach szkolnych.

Oto jak przedstawia się zarys propozycji programowo-metodycznej w klasach I-III szkoły podstawowej z zastosowaniem tej metody /jednostki i zagadnienia metodyczne/:

I. Rytm i metrum

1. Pulsacja rytmiczna. Wartości dłuższe i krótsze.
2. Ćwierćnuta i sylaba rytmiczna "ta".
3. Ósemka i sylaba rytmiczna "ti".
4. Znak powtórzenia.
5. Kreska taktowa i metrum dwudzielne.
6. Grupy rytmiczne:

7. Modyfikacja grup rytmicznych w metrum dwudzielnym, ze szczególnym uwzględnieniem mowy jako elementu muzyki.
8. Kanon rytmiczny.

II. Melodia

1. Dźwięki wyższe i niższe oraz o tej samej wysokości.
2. Wysokość "so". Fonogestyka. Pierwsza linia.
3. Wysokość "mi". Fonogestyka. Dwie linie. Wzór melodyczny: s-m /m-s/.

4. Wysokość "la". Fonogestyka. Wzór melodyczny: s-l-s.
5. Wzór: s-l-s-m i jego modyfikacje:

a/ m-s-l-s	b/ s-l-s
c/ m-s-l	d/ l-s-m

 /wzory oparte na trychordzie komórki kwartowej/
6. Transpozycja wzoru: s-l-s-m in C, in D. Trzecia linia.
7. Kanon melodyczny.

III. Rytm

1. Półnuta i sylaba rytmiczna "ta-a".
2. Pauza ćwierćnutowa i sylaba rytmiczna "sza".

IV. Melodia

1. Wysokość "do". Fonogestyka. Wzór: s-l-s-m-d. Czwar-ta linia.
2. Modyfikacja wzoru melodycznego s-l-s-m-d:

a/ d m s l s	b/ s m d d m s
c/ s s d	d/ d d s
3. Wysokość "re". Fonogestyka. Wzory: m-r-d; s-l-s-m-r-d.
4. Modyfikacja wzoru melodycznego s-l-s-m-r-d:

a/ d r m s l s	b/ d r m m r d
c/ s m d d r m	

 /wzory oparte na skali pentatonicznej/.
5. Transpozycja wzoru b/: in C, in D, in E, in F, in G.
6. Transpozycja wzoru a/: in C, in D, in Es, in E.

V. Rytm

1. Grupa rytmiczna: synkopa.
2. Pauza półnutowa i sylaba rytmiczna "sza-a".

VI. Melodia

1. Wysokość do^{górne}/. Wzory: s-d^g; d m s d^g. Pięcio-linia. Linia dodana.
2. Wysokość so, /dolne/. Wzór: d s, w in F.

2. Wzory:

a/ d t, d r m r d

b/ d m s d t, d

c/ s, d d d t, r d

d/ s, t, r f m d

e/ d m s l t d'

f/ d r m f s s l t d'

g/ d r m f s s d' s

/wzory oparte na skali durowej/.

3. Transpozycje wzorów: a/, b/, c/, d/ w F-dur, G-dur
a pozostałych w C-dur, D-dur.

XI. Rytm i metrum

1. Puls rytmiczny w metrum czterodzielnym.
2. Cała nuta i sylaba rytmiczna "ta-a-a-a".
3. Ćwierćnuta z kropką i sylaba rytmiczna "ta-i".

XII. Melodia

1. Wysokość "la," /dolne/. Wzory:

a/ m r d t, l,

b/ l, d m

/wzory oparte na pentachordzie i trójdźwięku minorowym/.

2. Transpozycje wzorów w c-moll, d-moll, e-moll,
f-moll.

Propozycja merytoryczno-metodyczna jest jedną z wielu możliwych do zaproponowania nauczycielom w pluralistycznej koncepcji powszechnego wychowania muzycznego. Powstała ona w wyniku badań eksperymentalnych przeprowadzonych w latach 1975-1979 przez zespół badawczy Akademii Muzycznej w Krakowie pod kierunkiem doc.dr Z. Burowskiej³.

Prawidłowa realizacja zastosowania metody względnej w postępowaniu dydaktycznym uzależniona jest od odpowiednio przygotowanych nauczycieli nauczania początkowego i wychowania muzycznego /jest to odrębne zagadnienie, wykraczające poza problematykę tego artykułu/.

W ogólnej konkluzji można powiedzieć, iż właściwy sens wykorzystania "metody solmizacji względnej" w kształceniu muzycznym dzieci w wieku szkolnym sprowadza się nie tylko

do umiejętności czytania nut głosem /choć i ona ma swoją autonomiczną wartość/, lecz także do tworzenia takich sytuacji na lekcjach muzyki, w czasie których można aktywizować uczniów, rozwijać ich zainteresowania i zdolności specjalne, kształtować pozytywną motywację do muzyki.

PRZYPISY

1. M.Przychodzińska, Muzyka i wychowanie, Nasza Księgarnia, Warszawa 1974, s.178 /wyd.II/.
2. Por. A.Wilk, Metody kształcenia słuchu muzycznego dzieci w wieku szkolnym, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1985.
3. Z.Burowska, Muzyka w klasach I-III szkoły ogólnokształcącej. Przebieg i wyniki eksperymentu pedagogicznego, Warszawa 1979, Materiały z Kongresu Upowszechnienia Kultury Muzycznej, Nr 4 D; A.Wilk, Z badań nad skutecznością "metody względnej" w rozwijaniu podstawowych zdolności muzycznych uczniów, Poradnik Muzyczny 1984, nr 3, s.1-6.

BIBLIOGRAFIA

1. Burowska Z., Integracja przedmiotów na szczeblu nauczania początkowego, Życie Szkoły 1971, nr 5.
2. Burowska Z., Metoda względna w kształceniu słuchu, Poradnik Muzyczny 1972, nr 9,10,11; 1973, nr 1,2,4,5,7-8, 10,12; 1974, nr 4.
3. Burowska Z., Metoda Kodalya /w:/ Z zagadnień nauczania przedmiotów ogólnomuzycznych, COPSA, Warszawa 1974.
4. Burowska Z., Współczesne systemy wychowania muzycznego, WSiP, Warszawa 1980.
5. Burowska Z., Karpała B., Noworol B., Wilk A., So-mi-la. Ćwiczenia muzyczne w klasach I-III, WSiP, 1985.

6. Edukacja wczesnoszkolna /red. B.Wilgocka-Okoń/, WSiP, Warszawa 1979.
7. Hornowski B., Rozwój inteligencji i uzdolnień specjalnych, WSiP, Warszawa 1978.
8. Jankowska L., Metody nauczania muzyki w szkole ogólnokształcącej, Wychowanie Muzyczne w Szkole 1978, nr 4.
9. Jedynak P., Metody nauczania śpiewu względna i absolutna, Śpiew w Szkole 1959, nr 1,2,3,4,5.
10. Lasocki J.K., Powroźniak J., Wychowanie muzyczne w szkole, PWM, Kraków 1970.
11. Lewandowska K., Rozwój zdolności muzycznej u dzieci w wieku szkolnym, WSiP, Warszawa 1978.
12. Lipska-Hoffman E., Metody i wyniki badań nad nowym programem muzyki w klasach I-III 10-letniej szkoły średniej, Wychowanie Muzyczne w Szkole 1977, nr 2,3.
13. Lipska E., Intensyfikacja treści i metod wychowania muzycznego w klasach pierwszych /w:/ Z zagadnień psychodidaktyki nauczania początkowego /red. M.Przetacznikowa, T.Wróbel/. WSiP, Warszawa 1977.
14. Lipska E., Przychodzińska M., Metodyka wychowania muzycznego w klasach I-IV szkoły podstawowej, PZWS, Warszawa 1973.
15. Okoń W., Podstawy wykształcenia ogólnego, NK, Warszawa 1967.
16. Piliczowa H., System Kodalya, Wychowanie Muzyczne w Szkole 1982, nr 3.
17. Program nauczania początkowego, WSiP, Warszawa 1979,1983.
18. Prosnak J., Polihymnia ucząca, WSiP, Warszawa 1976.
19. Przetacznikowa M., Podstawy rozwoju psychicznego dzieci i młodzieży, PZWS, Warszawa 1973.
20. Przychodzińska-Kaciczak M., Muzyka i wychowanie, NK, Warszawa 1969.
21. Przychodzińska-Kaciczak M., Polskie koncepcje powszechnego wychowania muzycznego, WSiP, Warszawa 1979.
22. Pytlak A., Nauczanie programowane, Wychowanie Muzyczne w Szkole 1971, nr 1.

23. Pytlak A., Podstawy wychowania muzycznego, WSiP, Warszawa 1977.
24. Szőnyi E., Musical Reading and Writing, Vol.I,II, Editio Musica, Budapest.
25. Wierszyłowski J., Współczesne koncepcje wychowania muzycznego, Ruch Muzyczny 1963, nr 2.
26. Wilk A., Próba zastosowania "metody względnej" na lekcjach wychowania muzycznego w klasie I szkoły ogólnokształcącej, Wychowanie Muzyczne w Szkole 1978, nr 4; 1979 nr 1.
27. Życzkowski J., Metodyka nauczania śpiewu w klasach I-IV, PZWS, Warszawa 1959.